

SAĞ POPÜLİZM VE FAŞİZM: BİR KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ

Özgür YILMAZ¹

ÖZ

Çalışmada son dönemde birbirlerinin yerini ikame ederek kullanılan sağ popülizm ve faşizm kavramları incelenecektir. Bu noktada kavramsal bir karmaşa yaşandığı düşünülmektedir. Son dönem iktidara gelen yahut güç kazanan sağ hareketleri tanımlama noktasında kullanılan bu iki kavramın aynı türden olup olmadığını anlamak söz konusu kavramsal karmaşanın önüne geçme noktasında kolaylaştırıcı olacaktır. Dolayısıyla çalışmada öncelikle popülist stratejinin ne olduğu ve söz konusu kavrama yaklaşımlar incelenecek, bunun ardından ise sağ popülizmin popülizmle benzerlik ve farklılıklar incelenecektir. Sağ popülizmin ne olduğu anlaşıldıktan sonra faşizm kavramına benzer bir literatür taraması yöntemiyle yaklaşılabilecektir. İki kavrama dair yaklaşımların altı çizildikten sonra bu iki kavram birbirleriyle karşılaştırılacak ve bu karşılaştırmanın sonucunda kavramsal bir netleşme sağlanacaktır. Bu noktada belirtilmesi gereken ise asıl karmaşaya yol açan kavramın popülizm olması gerekçesiyle bu kavrama daha fazla yer ayrılmış olmasıdır. Faşizm ise geniş külliyatına rağmen üzerinde görece anlaşmaya varılmış bir kavramdır.

Anahtar Kelimeler: Sağ Popülizm, Faşizm, Strateji, İdeoloji, Karşılaştırmalı Çalışmalar

RIGHT-WING POPULISM AND FASCISM: A STUDY OF COMPARATIVE RESEARCH

ABSTRACT

In this study the concepts –right-wing populism and fascism- which are used in their stead. At this point it is thought that there is an incomprehensibility. Understanding these two concepts if they are same or not makes it easier to prohibit the incomprehensibility. Therefore firstly it is studied populism to know that what it is and then is studied approaches to populism. Later it is studied that similarities and differences between populism and right-wing populism. After understanding what the right-wing populism is, it is researched the fascism concept with the same literature search method. Underlining these two concepts, they are compared with each other. As a result of this it is ensured to become clearer about concepts. It is populism that causes incomprehensibility, so it needs much more places in this study. Despite the large literature fascism is a concept which is agreed upon.

Keywords: Right-Wing Populism, Fascism, Strategy, Ideology, Comparative Studies

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü, ozguryilmaz955@gmail.com

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri'nde Donald Trump, Birleşik Krallık'ta Boris Johnson, Macaristan'da Victor Orban, Brezilya'da Jair Bolsonaro'nun iktidarları ve Batı Avrupa'da göçmen karşıtlığıyla kendini açığa vuran sağ hareketleri niteleme noktasında bir kavram karmaşası yaşanmaktadır. Bu kavram karmaşasının iki kavram etrafında şekillendiği görülmektedir: Sağ popülizm ve faşizm. Çalışmanın amacı bu kavram karmaşasının önüne geçmektir. Bu doğrultuda, söz konusu kavramların teorik çerçevesi çıkarılmıştır.

Bu iki kavramın neden birbirlerinin yerine ikame edildiğini incelemeyen evvel bu kavramlara ilişkin bir tartışma geliştirmek gerekmektedir. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde sağ popülizm kavramı ve ikinci bölümde faşizm kavramı incelenmiştir. Bu bölümlerde şu sorunun cevabı aranmıştır: Sağ popülizm ve faşizm birbiriyle karıştırılmalarına yol açacak şekilde, aynı türden kavramlar mıdır? Yapılan literatür taramasının ardından üçüncü bölümde ilgili iki kavram karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu inceleme sürecinde eleştirel bir yaklaşım izlenmiştir. Çalışmada ortaya konulan hipotezler şu şekildedir:

H1: Sağ popülizm bir ideoloji değil, bir siyaset tarzıdır.

H2: Faşizm bir ideolojidir.

H3: Bugünün sağ hareketleri ideolojik anlamda faşist değildir; ancak kullandıkları stratejiler sağ popülizmdir.

1. Sağ popülizm nedir ve sağ popülist stratejinin özellikleri

Popülizm, yakın dönemde özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından daha yoğun tartışılmasına rağmen aslında literatüre yeni girmiş bir kavram değildir. Kirk A. Hawkins, Madeleine Read ve Teun Pauwels popülizmin gerekçelerini Durkheim'ın kitle toplumu tezinde ve Downs'ın ekonomik tezlerinde arar. Bu teze göre, Durkheim, Arendt, Kornhauser gibileri toplumu dayanışmanın bir arada tuttuğunu söylemektedir. Popülizm de, sınıflar ve ideolojiler arasındaki farkları eritip tek bir halk tanımını yapmaya eğilimlidir. Dolayısıyla popülizmin kökleri, dayanışmacı bir toplum tarifi yapan Durkheim düşüncesinde aranabilmektedir. Bunun yanı sıra, Downs'ın ekonomik yaklaşımı, sosyo-ekonomik değişimlerden etkilenen halkın taleplerine yanıt verme, zayıf iktidar ve yozlaşmaya karşı uzun vadeli çözüm önerileri ve bu iki özellikten bağımsız "yeni" bir parti oluşturma noktasında popülizmi etkilemektedir. Bu iki yaklaşımın ortak noktasına göre, küreselleşmenin kaybedenleri, popülizmin tabanını oluşturmaktadır. Bahsi geçen "yeni" popülist partiler ise, kendilerinin siyasetin dışından geldiklerini iddia etmektedirler (*outsiders*). Bu yeni partiler, personalistik liderin kontrolü altındadır. Popülist partiler, karizmatik liderlik altında bir "popüler kimlik" inşasına da girişirler. Popülistlerin seçmenleri, yalnızca hayal kırıklığına uğramış değil, aynı zamanda öfkeli kişilerdir. Bu öfkelerini seçim sistemine yöneltmektedirler. Popülizmin "kitlelerinin" gücü buradan

gelmektedir. Bu öfkenin nedeni ise, demokrasinin yarattığı hayal kırıklıklarıdır. Yani, popülizm, demokratik hükümete bir yanıttır (Hawkins vd., 2017).

Benjamin Moffitt, popülizmi bir siyaset tarzı olarak ele alır. Moffitt, bu anlamda Taguieff'in popülizm anlayışına yaklaşmaktadır. Fakat Moffitt'in popülizm anlayışına göre, liderin rolü diğer anlayışlardaki lider rolüne göre daha önemlidir. Popülizmi bir performans olarak gören Moffitt, lideri performansçı, halkı dinleyici/izleyici, medya ve krizleri ise sahne olarak betimlemektedir (2016: 13). Moffitt'in performatif yaklaşımı, Mustapic ve diğerlerini de etkileyerek popülistlerin “konuşma dilimin ve gayriresmi kıyafetlerin kullanımı ile ulusal egemenliği veya halkın iradesini vurgulayan söyleme başvurmak gibi çeşitli taktikler” kullanmaları şeklindeki yorumlarına yol açmıştır (Mustapic vd., 2018: 90). Popülizmin ortaya çıkma koşulları olarak ise üç özelliğini belirlemektedir: Bu özellikler, halkın elite karşı ortaya çıkışı, kötü tavırlar ve kriz/çöküş ya da tehdit hissiyatıdır (Moffitt, 2016: 16). Bu bakış açısından Moffitt'in popülizm yaklaşımında, halka daha az önem biçildiği şeklinde bir yorum yapılabilmektedir. Moffitt'e göre (2016: 60) liderin sağlığı, cinsiyeti gibi onun bedenine özgü durumlar, halkla kurduğu ilişki üzerinde doğrudan bir öneme sahiptir. Moffitt, popülizmi “kötü davranışlarla” ilişkilendirir. Belge de, Taguieff ve Moffitt gibi, popülizmin “...örneğin ‘liberalizm’ ya da ‘sosyalizm’ gibi bir ‘siyasi ideoloji’” olmadığını, bir siyaset yapma tarzı olduğunu ifade etmektedir (2018: 21).

Kazım Ateş'e (2018: 57) göre popülizm “... elit karşıtlığıdır (her türden popülizm sadece ekonomik ve siyasal elitleri değil, kültürleri de hedef alır); demagojik liderliğe yaslanır; sınıfsal hiçbir yönü yoktur; statü endişesine yaslanarak gelişir; denge/fren sistemine, halkın iradesiyle çelişecek bütün mekanizmalara karşıdır; hukukun üstünlüğüne karşı halkın üstünlüğünü savunur; modernleşmenin yol açtığı eşitsiz gelişmenin yarattığı tepkiyi örgütleyen patolojik bir kitle hareketidir; temsil karşıtıdır (yönetenler yönetilen arasında eşitlik talep etmez, yönetilenlerin/halkın yönetenlerden üstün olduğunu savunur)...”

Halk, elitler tarafından ezilir ve “diğerleri” tarafından tehdit edilir; bu “diğerleri” de elit tarafından destek görmektedir. Bu “diğerleri” tıpkı elitler gibi homojen bir toplum değildir; dolayısıyla bu iki kesim de halkın bir kesimi olarak düşünülmemektedir (Albertazzi ve McDonnell'dan aktaran Düğencioğlu, 2019). Taggart ise sağ popülizmin yeni sağdan etkilenen iki özelliğinin “negatiflik” ve “esneklik” olduğunu dile getirmektedir (1995).

Sağ popülizmin ekonomik perspektifi, serbest pazar ekonomisinden yanadır. Bireysel zenginliği savunmaktadır ve devletin piyasaya olan müdahalesini minimuma indirmekten yanadır. Bu ekonomiyi uygularken de otoriter bir surete bürünmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2011: 14). Mudde ve Kaltwasser, bu durumu “refah şövanizmi” olarak adlandırmaktadır (2011: 27); “ötekiler” bu refah düzenini tehdit eden yabancılardır. “Biz” kamplaşmasına dahil olan ise, az eğitilmiş, sıradan insanlardır ve bu insanlar elitlerin komplolarına maruz kalmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2011: 28).

Böylece görülmektedir ki, sağ popülistler neoliberal paradigmaya değinmeden, 2008 krizinin sorumlusu olarak göçmenleri göstermektedir; onlara gören sosyal devleti sınırlayan neoliberalizm değil, göçmenlere yapılan yardımlardır (Albayrak, 2018: 68). Böylece ekonomik ve kültürel korumacılığı birleştiren sağ popülizm, iş, refah gelirleri, kültürel kimlik gibi talepleri birleştirmiştir (Brubaker, 2017).

Moffitt (2016), Laclau'nun popülist mantık kavramını açmak için, popülizmin birbiriyle yarışan iki antagonistik kamp yaratmasını, bir talep etrafında hareket etmesini, bu talep karşılanmadığı müddetçe popülizmin hareket etmesini göstermektedir. Moffitt'e göre halk, siyasetin öznesiyse; popülizm de politik bir akıldır. Laclau böylece, popülizmi siyasetle eşitler; çünkü, "eğer popülizm toplumsal alanda radikal bir alternatif yaratmayı içeriyorsa, önemli dönemeçlerde verilecek kararlar da popülizmi siyasetle eşleyebilir" (2016: 31). Moffitt aynı zamanda, Laclau'nun verili grubun tek bir talep etrafında bir araya gelerek tekleşmesinin ve yeni bir kimlik inşa etmesinin Freudyen bir bakış açısı olduğunu dile getirmektedir. Moffitt aynı zamanda Laclau'nun, popülizmin kriz olmadan ortaya çıkamayacağını belirttiğini ifade etmektedir (2016).

Sağ popülizmde, halk ve elitler arasında yaratılan bölünmede; "sessiz çoğunluk" kavramı kullanılabilir (Doğan, 2019: 18) ve bu sessiz çoğunluk ahlaki olarak "iyi" olana işaret etmektedir. Sessiz çoğunluk kavramının kullanılmasının bir nedeni, "insanları sosyal sınıf, tabaka, sosyal çevre gibi kategorilere ayırmadan, çok daha kapsayıcı bir sınıflama yolunun seçilmesi" olarak açıklanabilirken; bu yaklaşım Laclau tarafından tarif edilen post-marksist tanımlamaya uygun gözükmektedir.

Sağ popülizm, popülizmin genelinden farklı olarak, lider ile "sessiz çoğunluk" olarak tanımlanan kitle arasındaki ilişkinin fetişleştiği bir özelliğe sahiptir. Halk ile elitler arasında yaratılan antagonizmaya ek olarak, "diğerleri" ayrışması yapılır; böylece popülizmden farklı olarak sağ popülizm toplumu üç kampa böler: halk, elitler ve diğerleri şeklinde ayrılır. Sağ popülizmin, "diğerleri" olarak kast ettiği genellikle göçmenler, halka karşı konspiratif hareketler içerisinde yer alan "iç düşmanlar", yani muhaliflerdir. Sağ popülizmin bu söylemi, esasen sınıfsal bir karşı karşıya gelişin önünü alan kültürel söylemdir. Yani sağ popülistler, bu anlamda yabancı düşmanıdır ve bu düşmanlıklarında da esasen *post-truth* yöntemleri kullanırlar; gerçeği gizlerler. Sağ popülistler genellikle, neoliberal ekonomik programlara sahiplerdir. Bu neoliberal programları uygularken kullandıkları otoriter yöntemler, sağ popülistlerin demokrasiye karşı bir tehdit olarak görülmelerine yol açmıştır. Sağ popülistlerin iktidara geldikleri yerlerde görülmektedir ki, sol siyasal özneler yoktur, yahut güç kaybetmişlerdir. Sağ popülistler, genellikle bürokrasi karşıtı (tıpkı popülizmin *anti-establishment* retoriği gibi) doğrudan demokrasi talepleriyle gündeme gelmektedirler. Böylece lider ile kitle arasındaki fetişleşme de anlam kazanır: Sağ popülizmin doğrudan demokrasi talebi, aslında lidere daha fazla güç ve hareket özgürlüğü kazandırma amacıyla hareket etmektedir.

Sağ popülist stratejinin ne olduğuna ve özelliklerine ilişkin tartışmanın ardından bir sonraki bölümde faşizme ilişkin tartışma yapılacaktır.

2. Faşizmin özellikleri

Faşizm üzerine yazılan literatür fazla olduğu için bu bölümde derinlemesine tartışmalara girmekten ve tek tek örnekler üzerinden genel bir kaniya ulaşmak eksik bir sonuca yol açabilir. Bu nedenle çalışmada faşizm üzerine genel yargılar incelenecektir. Genel yargılardan kastedilen, faşizmin özellikleridir.

Faşistler, “liberalizmin materyalizmini ve Marksizmi reddederler, ekonomi onların ideolojisinde merkezi konumdadır” (Eatwell, 2011: 628-629). Faşizm, “en net çerçevesiyle anti-materyalizmdir” fakat “liberalizme ve Marksizme karşı dursa da liberalizmden, iktidara saygı ve pazar -ekonomisinin mekanizmalarının canlılığını, Marksizmden şiddetin yalnızca savaşın yasalarıyla yönetilen tarihin motoru olduğu inancını ödünç alır” (Sternhell, 2012: 22). Faşistler için özgürlükler birer yanılısamadır, onların amacı refah devleti yaratmaktır. Bu iki projenin sırasıyla liberalizm ve sosyalizme ait olduğu ise rahatlıkla söylenebilir. Faşizm “Aydınlanma felsefesi, doğal hukuk kuramı, enternasyonalizm, pasifizm, aynı şekilde burjuva sınıfı egoizmi ya da proleter egoizmi” ve demokrasi gibi “farklılığa neden olabilecek ne varsa” ortadan kaldırmayı vaaz eder (Sternhell, 2012: 26).

Faşizmin kapitalizme karşıtlığı, kapitalizmin vesile olduğu sonuçlar yoluyla değil “kapitalizmin materyalizmi üzerine olmuştur; onun ulusa karşı özensizliği ve tine karşı duyarsızlığı” yoluyla (Paxton, 2007: 20). Faşizmler, kapitalizmin krizleri sonucunda güç kazanmıştır. “faşistler, Marksistler kadar liberallerden de nefret eder ancak farklı gerekçelerle, ... faşistler sosyalistlerin yarattığı sınıf savaşımına karşı ulusu koruma iddiasındadır” (Paxton, 2007: 30). Örneğin Nazilerin Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, “kapitalist ekonomik sistem ve onun ekonomik anlamdaki zayıfları ezmesi, refah dağılımındaki adaletsizliği yaratır” söyleminin aksine, “Nazilerin kurduğu devlet örgütlenmesi, büyük sermaye ile ilişkilerini devam ettirmiştir” (Griffin, 2018: 89). Fakat kapitalistler, faşizmin kendi ekonomik modellerinden bir sapma olduğunu iddia eder.

Faşistler ve kapitalistler arasındaki ilişki “her biri bir diğerine ihtiyaç duyan şekilde muğlak kaldı” (Mann, 2015: 78). Faşistler sınıflı toplumun çelişkilerini ortadan kaldırdıklarını iddia ederler, “ama sınıflı toplumun ayrımlarını ve çelişkilerini derinleştirirler; antikapitalist retorikle küçük burjuva yığınları örgütlerle ama tüm siyasetleri büyük sermayenin iktisadi çıkarlarının temsiliyetine dayalıdır” (Cinemre, 2017: 120). Büyük sermayedarlar ve “üst sınıflar kendilerini sınıf devriminden kurtarmak için faşizme döndüler” (Mann, 2015: 496).

Faşizm ve üst sınıflar, yayılmacı amaçlarda da birleşmişlerdir. Faşist örgütler, “büyük sermayenin paylaştığı emperyalist hedeflerinin ve fetih arzularının ifadeleridir” (Cinemre, 2017: 31). Faşist örgütlenmeler, üst sınıfların “emperyalist ihtiraslarının tatmin olmadığı ülkelerde iktidara gelir ve faşist rejim bir yönüyle bu ihtirasların bir ifadesidir.” Faşizm ve emperyalizmin birlikteliği “toplumun militarizasyonuna” yol açar. Böylelikle “sivil toplumun özerkliği” yok edilir ve “faşizm sivil topluma muhtelif yollarla nüfuz eder” (Cinemre, 2017: 31). Faşizmin sivil toplumun özerkliğini hedef almasındaki bir

diğer etken de, yayılmacı hedefleriyle ilişkili olan “yeni bir medeniyet” ütopyasıdır: “faşist partinin ve büyük sermayenin geç kalmış emperyalist hedeflerinin ciddiyet kazanması için, herhangi bireyin liberal pasifizm içerebilecek olan herhangi bir kültürel özerklikten tamamen koparılması zorunludur” (Cinemre, 2017: 65). Fakat faşizmler, görüldüğü üzere, burjuva toplumunun temel değerlerinden biri olan özel mülkiyete dokunmazlar.

Faşistler, herhangi bir programa sahip değillerdir “ve aslında bundan gocunmazlar.” Mussolini, 1920’de yazdığı “Faşist Program Üzerine Şartlar” yazısında, programsızlıktan ve doktrinal form eksinliğinden rahatsızlık duymadığını belirtmiştir: “İktidara gelmeden birkaç ay önce kendisine programını soranlara Mussolini’nin cevabı ‘Yumruk’, ‘İşte bizim programımız bu’ cevabını vermiştir” (Paxton, 2007: 28). Mussolini kendisini faşizmin “programı” olarak sunmaktan hoşlanıyordu: “insanların aradığı irade ve liderlikti, program değil.” Mussolini, iktidarının ancak iktidarının 10. yılında programa eşdeğer bir metin kaleme alma gereği duymuştur. Özetle, faşizmde “iktidar önce, doktrin sonra gelir” (Paxton, 2007: 28). Faşizmin programsızlığı durumu onun entelektüel kökenleri, ideolojik kaynaklarıyla karıştırılmamalıdır: “Faşizmin programsızlığı, onun entelektüel köklerinin değersiz olduğu anlamına gelmez” (Paxton, 2007: 29). Faşizm, diğer ideolojilere kıyasla uluslararası örgütlenmeler kurmaz: “Her hareket, ulusal olarak değerlidir ve faşist liderler uluslararası akrabalarıyla ilgisizdir, faşist bir enternasyonel yaratmak imkansızdır” (Paxton, 2007: 31).

Faşizmin asıl dayanak noktası ve kurucu unsuru orta sınıflardır: “Faşizmi spesifik bir reaksiyon biçimi olarak ayırt eden, en başta onun, tarihinde ilk defa kendisini, kendi başına bir siyasal güç olarak ileri süren küçük burjuvazi tarafından oluşturulmuş olmasıdır”; “Tarihin bu anında, daha önce ya pasif kalmış ya da burjuvazinin destekçisi olarak sahneye çıkmış olan bu sınıf, ilk defa iktidarı ele geçirme hedefiyle bir siyasal örgütlenmeyi yaratmıştır” (Cinemre, 2017: 85). Ancak, “Birçok siyasal hareket gibi faşizm de orta sınıf kesimleri arasında ortaya çıktı ... tüm sınıflardan destek gördüler” (Mann, 2015: 39). Yani faşizm “güçlü bir aşağıdan yukarıya itkili, popülist ve radikal hareketti” (Mann, 2015: 86). Bu halk desteğinin temel aşamaları ise, “Aşağıdan yukarıya milliyetçilik ve devletçiliktir” (Mann, 2015: 495).

Passmore’a göre, “Griffin, faşizmin algılanan bir kriz ve gerileme döneminin ardından ulusu yeniden oluşturmayı amaçlayan bir tür ‘popülist ultra-milliyetçilik’ olduğunu savunur” (2014: 33). Faşizmin milliyetçilik anlayışı, “genellikle baskın etnik grubun ya da daha çok, baskın ulusun kendini haklı ya da haksız olarak ihmal edilmiş sayan bir kısmının milliyetçiliğidir” (Passmore, 2014: 36). Bu milliyetçilik, -gerek Naziler, gerek İtalyan Faşistleri olsun- “özünde biyolojik bir mistisizm”e dayanan, ırkçılıkla iç içedir (Neocleous, 2014: 53).

Faşistlerin iktidara geliş süreçlerinde dikkat çeken noktalardan biri de, iktidara gelmeden önce burjuva demokrasisini hedef almasıdır. Faşistler iktidara geldiklerinde, burjuva düzeninin yaratmış olduğu toplumsal eşitsizliği ve tahribatı ortadan kaldıracaklarını vaat

ederler. Faşistler, iktidara geldiklerinde gerçekten burjuva demokrasisinin belirli bir bölümünü hedef alır “ama iktisadi eşitsizliği ortadan kaldırarak değil; siyasal eşitliği ve burjuva özgürlüklerini yok ederek” (Cinemre, 2017: 50).

Faşizmin kurumları ise, iç ve dış düşmanlara karşı kurgulanır: “Bireyci liberalizm, sınıf savaşmaları ve müttefik etkileri; daha saf bir toplumun yaratılması için, gerekirse şiddet de kullanılarak, doğal liderler otoritesiyle (genelde erkek), soyut ve evrensel bir amaç için hareket edilir; şiddetin güzelliği ve iradenin etkisi, grubun başarısıyla birlikte düşünülmelidir; seçilmiş halkın diğerlerini yönetme hakkı hukuksal dayanakların üstündedir, bu hak Darwinci düşünceyle birlikte düşünülmelidir” (Paxton, 2007: 56-57).

Faşist liderler, “sıra dışı olmaya çalışan sıradan kişilerdir”, “geleneksel siyasetin dışından gelen ‘outsider’lardır” (Paxton, 2007: 68). Faşizmin orta sınıf karakteri, lider prensibinde de kendini açığa vurur. Cinemre’ye (2017: 109) göre, “Keyfiyet faşist rejimde ifadesini yasal ve anayasal çerçevenin önemsizleşmesinde ve bunun yerini faşist etiğin, önder prensibinin almasında bulur.” Faşist liderler, “diğer hiçbir rejimde olmayan liderin önemini tadını çıkarırlar.” Almanya’da Hitler ve İtalya’da Mussolini, “meşruiyetlerini ne seçimlere ne de fetihlere borçludur, bu meşruiyet karizmada yatar: halk ile doğrudan-gizemli temas, medya tarafından yaratılan ‘yıldız’ figürü, savaş ve ölüm üzerine yaratılan söylevler ile birlikte yükselen güç, halkın iradesini ve kaderini belirleme iddiası” (Paxton, 2007: 156). Faşist liderler, ekonomik, siyasal ve ideolojik krizler karşısında kalan halkın önüne “kurtarıcılar” olarak çıkarlar. Faşist liderler, “krizin rejim tarafından, devletin ve ulusun saldırı altında olduğu biçiminde yorumlanmasıyla bir şiddet dalgası” başlatır ve ekonomik, siyasal, toplumsal tüm iktidarı ellerinde toplarlar (Cinemre, 2017: 31).

Faşizmin toplum vizyonu muhafazakâr bir içeriğe sahiptir: “Faşizmin destekçileri de toplumu olduğu gibi görmeye isteklidir.” Faşizmin destekçileri, “diğer alternatifin yokluğunda faşizmi desteklemişlerdir.” Faşistler, “milliyetçi ve muhafazakârların ittifakını sağlamada başarılıdılar” (Paxton, 2007: 174). “Faşizm, mutluluk yerine ödevi, özgürlük yerine otorite ve disiplini, eşitlik yerine hiyerarşiyi, nicelik yerine niteliği” yerleştirir (Sarıca ve Aybay, 1962: 34).

Faşistler toplumu istedikleri şekilde dizayn etmeye çabalarken mitleri kullanır (Eatwell, 2011: 626). Bu mitlerden biri, örneğin İtalya için, Roma İmparatorluğu’dur. İtalyan faşistleri, Romalı atalarıyla ruhsal bir bağ kurmaya çalışırlar (Griffin, 2018). Faşizmde, “devletin özerk alanı ile siyasetin kendi özerk alanının ayrışması ve sosyal sınıfların kendi alanlarındaki sivil mücadele biçimleri” (Cinemre, 2017: 17). Faşizmdeki toplumsal mühendislik aşamasındaki önemli kavramlardan biri de propagandadır. Faşizmin, toplumu şekillendirirken mitleri kullandığından bahsedilmiştir.

Faşistler ve savaş arasındaki ilişkide, dikkati çeken önemli bir nokta, savaşın “faşist rejimler için temel bir önemde” olmasıdır. I. Dünya Savaşı öncesi ortaya çıkıp tecrübe edinen faşist hareketler, “savaşın bağlılık, disiplin ve enerji” getireceğini bilmektedir (Paxton, 2007: 192). Savaş, olağanüstü önlemlerin alınması noktasında önemli bir araçtır

ve “savaş, faşistlerin kurmak istediği maskülen tonlarla uyuşmaktadır” (Paxton, 2007: 192). Faşizmde savaş, en önemli terimlerden biridir. “Faşizm savaşı kendisi uğruna” yüceltir ve “savaş için herhangi bir sebebe gerek olmadığı, rasyonel ilkeler ya da toplumsal ve politik nedenler için savaşmaya gerek olmadığı olgusu faşistin hoşuna gider” (Neocleous, 2014: 38).

Faşizm, yeni bir insan yaratma fikriyatıyla hareket eder: Bu insan, “askeri üniforma ile donanmıştır”, “bir misyonu vardır” ve “yeniden dirilecektir” (Eatwell, 2011: 623) Eatwell, bu yeni insanın yaratılış sürecine değinirken, “yeni değerler yaratılırken sosyal eşitsizliklerin azalmasına dikkat edilecektir” der. Örneğin Almanya’daki “Volkswagen araba markası, halkın arabası olarak lanse edildi” (Eatwell, 2011: 623). Mussolini ise yeni insana, “siyasi, ekonomik, dini, kutsal, savaşçı” şeklinde bir tanımlamayı uygun görür (Eatwell, 2011: 623). Faşizmin bu yeni insan arayışının kökleri, “pozitivizme isyan olarak ortaya çıkan geç 19. yüzyıl düşüncesindedir; Ekspresyonistlerin ruhu kutsaması ve ‘bütün insan’ algısı, bu noktada önem kazanır” (Griffin, 2018: 55).

Faşizmin yeni insanı erkektir. Yani, faşistler, eril değerleri kutsarlar ve “kadın/kadın vücudu –erkekler de- devlete aittir; devlete hizmet etmek zorundadır; kadınlar ‘anne’dir ve evde kalmaları makbuldür; feminizmin ‘yanlış’ kadın kurgusuna karşı özgürleşmiş kadını savunurlar” (Griffin, 2018: 83). Faşizmde, lider ile kitle arasındaki ilişki önemlidir: “faşizmde bireylerin insani özleri gerçek gerçekliği tamamen yitirir, bireyin insanı özünün doğaüstü gerçekleşmesi, doğaüstü ifadesini, türdeş topluluğun dolaysız vücut bulmuş kişiliği olarak faşist şef vasıtasıyla doğaüstü biçimde olacaktır” (Cinemre, 2017: 142). Faşizmde, bireyler birleşerek grubu oluşturur. Onlar için önemli olan bireyler değil gruptur, “Birey, kolektiviteye feda edilmelidir” (Sarica ve Aybay, 1962: 34).

Faşistler, mevcut iktidarların yönetememesi ve ulusal gururun incinmesini paralel görür. Onlara göre baştakiler, düşmanla işbirliği halindeki hainlerdir. Faşistler, geleneksel çözüm önerilerinden bıkmışlığa bir yanıtıdır (Paxton, 2007: 56-57). Neofaşistler, reformist partilerden umduğunu bulamayan kişileri örgütlemeye çalışır. Bunu yaparken, sol kanat eleştiriler kullanır (Bull, 2012: 6-7).

Faşizmdeki en önemli özelliklerden biri güçlü lider etrafında kenetlenmelidir. Faşizmde de lider karizmatiktir. Popülizmde lider, halk adına hareket eder. Faşist liderler, geleneksel siyasi partilerin dışından gelir. Bu anlamda *outsider*lardır (Paxton, 2007: 68). Neofaşistlerde de liderin önemli bir yeri vardır (Bull, 2012: 6).

Sağ popülist stratejinin incelenmesinin ardından faşist ideolojiye ilişkin bir tartışma yürütülmüştür. Faşist ideolojinin özelliklerinin incelendiği bu tartışmanın ardından bir sonraki bölümde sağ popülizm ve faşizm kavramları tartışılacaktır.

3. Sağ popülizm ve faşizm: Bir karşılaştırma

Sağ popülizm ve faşizm karşılaştırması, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yoğunluk kazanmıştır; kimileri savaş sonrası ortaya çıkan sağ partileri doğrudan faşist olarak

tanımlarken, kimileri sağ partilerin tümünü popülist olarak atfetmiştir (Griffin, 2008). Murat Belge (2018: 10), bu kavramsal benzeşmeye “Bugün karşı karşıya olduğu biçimiyle popülizm ‘sağ’ bir karakter gösteriyor. ... faşizme çok yakın; hatta birçok durumda doğrudan faşizme götüren bir ‘pasanela’ gibi” diyerek dikkat çekmektedir. Belge, sağ popülizmin (neo)faşizmin yeni bir sureti olduğunu düşünmektedir.

Slovaj Žižek’e göre faşizm ve sağ popülizm arasındaki en önemli ayrım popülizmin bir siyaset tarzı olarak kullanılabilmesi yönündedir:

“...sağcı popülist öfkenin sınıf mücadelesinin çarpık bir formu olduğu doğrudur - faşizmde zaten olduğu gibi. Ancak her iki konum da aynı zamanda temelden hatalı. Yeni popülizmin liberal eleştirmeleri popüler öfkenin sıradan insanların gösterdiği bir ilkelik değil, artık rıza üretemeyen hegemonik liberal ideolojinin zayıflığının bir işaret olduğunu göremiyor. Popülizmi savunan solcular ise popülizmin sağcı-faşist ya da solcu ton alabilecek nötr bir şey olmadığını anlayamıyor: şu anki biçime bile popülizm düşmanı dışarıdan gelen bir müdahaleci olarak tanımlıyor ve içerideki toplumsal çatışmaları inkar ediyor. Bundan dolayı elbette popülizmin kamu söyleminin kabalığa kaymasıyla çakışma şart değilse de, popülizmin bayağı basitleştirmeler ve kişiselleştirilmiş saldırganlığa koymaya doğal bir yatkınlığı olduğu söylenebilir” (2017:217-218)

Faşizm, tıpkı sağ popülizmler gibi, krizler sonrasında ortaya çıkar. Laclau bu krizleri, “Halkçı-demokratik çağırımların Jakobin potansiyellerini, geleneksel metotlarla nötralize etmekte yetersiz kalan hâkim kesimlerin krizi ve bunları sosyalist politik söyleme eklemlenmekte yetersiz kalan işçi sınıfının krizi” şeklinde sıralar (2015: 131).

Faşizm ve popülizm arasındaki ayrım noktaları otoriterlik tartışması üzerinden incelenir. Buna göre, popülist rejimler yer yer otoriterleşebilir; fakat yeni insan yaratımı gibi bir idealleri yoktur. Bunun yanı sıra, otoriter rejimler toplumu tümünden hareketlendirmeye çalışmazlar; mantığın yolunu izlemeye devam ederler. Bu anlamda otoriter ve totaliter rejimler arasında bir ayrım yapılır. Totaliter rejimler; baskıyı ve ayrımcılığı sınırsız bir korku aracı olarak kurgularlar; otoriter rejimlerde ise baskı unsurları semboliktir (Taguieff, 1995: 2-3). Faşizm, despotik bir otoriterleşmeye meyillidir; fakat popülizm demokrasi ve otoriterlik arasındaki ince çizgidedir. Her ne kadar lider ve kitle arasında doğrudan bir bağ kurma konusunda faşizm ve popülizm ortaklaşsa da, popülizm faşizmden, serbest seçimleri uygulama ve sonuçlarını kabul etme noktasında farklılaşır (Şencan, 2019: 27).

Faşizm ve özellikle sağ popülizmin sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı noktalardan birisi demokrasi tartışmasıdır. Faşizm ve sağ popülizmin demokrasiye bakışı, birbirlerinden ayrıldıkları noktaları da gözler önüne serer. Popülizm, demokrasi sınırlarının dışına çıkmaz; “özünde demokratiktir ama günümüz dünyasının hâkim modeli olan liberal demokrasiyle çatışmalıdır”; “halkın iradesini hiçbir şeyin kısıtlamaması gerektiğini savunur ve çoğulculuk kavramını bu nedenle de azınlık hakları

ile onları koruması gereken kurumsal garantileri reddeder” (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 101-102).

Faşizm ve sağ popülizm karşılaştırması yapılırken dikkat edilmesi gereken iki unsur, faşizmdeki palingenetik kodlar ve faşizmin karşı devrimciliğidir. Faşizm ve sağ popülizm karşılaştırması yapılırken sorulması gereken sorulardan ilki faşizmin bu ayırt edici iki özelliğinin sağ popülist hareketlerdeki mevcudiyeti; ikincisi sağ popülist hareketlerdeki kurulu düzen karşıtlığının, palingenetik kodlarla geleceğe dair bir yıkıcılık ideali taşıyıp taşımadığıdır (Saraçoğlu, 2017). Saraçoğlu, sağ popülist aktörler ve faşistleşme arasındaki farklardan birinin altını “Bunların hepsinde an’ın çıkmazlarına karşı öne sürülen şey mitik bir geçmişin belirsiz bir gelecekte yıkıcı bir şekilde yeniden canlandırılması değil” (Saraçoğlu: 2017, 1095) şeklinde çizer. Bir diğer fark ise, faşizmin içte temizlik, dışta yayılcılık ilkesinin sağ popülist hareketlerdeki namevcudiyetidir (Saraçoğlu, 2017). Özetle, “Popülist sağın ideolojik gücü ham gerçekleri, bu gerçeklerin arkasındaki esas dinamikleri mistifiye edecek şekilde kendi faşizan projesine uyumlu bir şekilde yontmasından gelmektedir” (Saraçoğlu, 2016).

Sağ popülizm ve faşizm arasındaki benzerliğin *führerprinzip* (liderlik ilkesi) olduğunu söyleyen Ostiguy, aralarındaki farkın ise, faşizmin seçimleri kazanınca demokratik seçim ilkesini ortadan kaldırırken; popülizmin seçimleri daha da çoğaltması olduğunu söylemektedir (Ostiguy, 2019). Eatwell de benzer şekilde, popülizmlerdeki lider prensibine dikkat çeker; fakat popülizmde, ideolojik bir eksiklik vardır. Faşizmin aksine popülizm demokrasinin bir biçimidir; ancak liberal demokrasiye karşıttır (Eatwell, 2011). Eatwell (2011), klasik faşizmin evrimi sonucunda oluşan neofaşist hareketlenmelerin, popülist hareketlerle paylaştığı ortak özelliklerin diğerlerinin milliyetçilik ve göçmen karşıtlığı olduğunu dile getirir.

Günümüz sağ popülizmi ve iki savaş arası dönem faşizmi arasında birçok benzerlik ve farklılık tespiti yapılabilir. Bunlar karizmatik lider figürü (Trump, Le Pen, Wilders); demokrasiye meydan okumak; kötülüklerin sebebi olarak bir grubu suçlama şeklindedir. Farklar ise; Almanya ve İtalya’daki faşist hareketlerin Bolşevik Devrimi’nin hemen ardından ve ondan duyulan korku ile harekete geçmesidir; bu iki partinin temel hedefi sosyalistlerdir. Faşistler, sosyalistleri hedef alırken yalnızca demokratik kurumlara bel bağlamamıştır; bugünün popülist hareketleri ise yalnızca demokratik kurumlar çerçevesinde hareket eder. İkinci farklılık, faşizmin yalnızca devrimci hareketlere karşı ortaya çıkması değildir; aynı zamanda yayılcı ideallerin varlığıdır. Popülizmde ise yayılcılık görülmemektedir (Judis, 2016).

Neofaşistler ile sağ popülistler arasındaki ayrım noktalarından ilkinin, neofaşistlerin faşistlerin organik devamcısı olması olduğunu söylenebilir; ikinci farklılık ise, popülist hareketlerdeki göçmen karşıtı tutumun, bir alametifarika değilken, neofaşistlerde bunun temel bir konum olarak görülür (Taggart, 1995: 95). (Neo)faşistler ve (sağ) popülistler arasındaki karşılaştırmalardan biri de program üzerinedir. Sağ popülistler genellikle neoliberal bir programa sahipken, (neo)faşistler retorikte kalsa da, antikapitalist bir

söylem tuttururlar; bu söylem, üçüncü yol arayışları ile doğru orantılıdır. Bir diğer fark da, sağ popülist partilerin klasik faşizmlerin devamcısı olmamasıdır. Bir diğer fark ise, (neo)faşistlerden farklı olarak sağ popülistlerin bir tarihsellik üzerine kurulu olmamasıdır; tarihsel gelişime, gelenekselere ve (neo)faşistlerin siyasi kültürlerine öykünmezler. Demokrasi ve çoğulculuk konularında, faşistler biyolojik ırkçılık ile hareket ederken, popülist retorik anti-demokratik söylemden uzak durur (Copsey, 2013: 12).

Faşizmde tıpkı sağ popülizm gibi lider kültürü önemlidir; gerek faşistler için gerek sağ popülistler için, en azından söylemsel tabanda bir iç düşman ihtiyacı vardır. Faşist liderler, tıpkı sağ popülist liderler gibi *outsider*'dir; geleneksel siyasetin dışından geldiklerini ve yozlaşmadıklarını iddia ederler. Dolayısıyla halk içerisinde faşist lider için, bizden biri, algısı yaratılır. Faşist lider güçlerini seçim başarıları ve fetihlerle elde etmezler; karizmalarından elde ederler. Faşistler; sağ popülistler gibi, geleneksel partileri kötüleyerek gündeme gelirler. Hem faşizmde hem sağ popülizmde, iyi ve kötü arasında bir kamplaşma yaratılmaktadır; biz ve onlar ayrımı vardır. Yaratılan bu kutuplaşma için, sol-sosyalist güçler suçlanır. Faşistler, sağ popülistlerle ortak olarak doğrudan demokrasi kurumlarını öne çıkarır (Paxton, 2007: 177). Payne ise, iki görüngü arasındaki ortaklıklardan birinin, ekonomik ayrıcalıklarını kaybeden orta sınıflardan aldıkları destek olduğunu söyler; faşizm ve sağ popülizmin destekçileri, modernizasyon süreçlerinin kaybedenleridir (Payne, 1983: 60).

Griffin (2018) sağ popülizmlerde yerli ve uluslararası siyasi-ekonomik elitlere duyulan güvensizliğin sebeplerini; küreselleşmenin getirdiği çokkültürlülük, uluslararası ticaret, kitlesel göç gibi ulusal kimlik ve egemenliğe tehdit olarak görmeleriyle açıklar. Popülizmin arkasındaki itici güç faşizmdeki gibi süper ulus yaratmak değildir; modernitenin getirdiği varoluşsal sorunların kendisidir: köksüzleşme, kimliksizleşme, bir yere ait olamama gibi (Griffin, 2018). Fakat faşistlerdeki popülizm, "halkın gerçekten ne istediğini sadece kendilerinin bildiğini iddia eden ideologlar arasında sıkça rastlanan soyut, seçkin türdendir" (Griffin, 2014: 112). Bugünkü sağ popülist hareketler, Griffin için, faşizm tanımındaki şekliyle, "palingenetik ultra milliyetçiliğe yakın akrabalık gösterir" (Griffin, 2014: 294).

Berezin (2019), faşizm ve sağ popülizmin birbirlerinin yerine kullanılmasının, öncelikle sosyal medyada, daha sonra da akademik yazında gerçekleştiğini söyler. Uluslararası alandaki ABD ve diğer ülkelerdeki demokratik erozyonun, cahillik ve otoriterliğe övgünün; buna yol açan en önemli sebepler olduğunu dile getirir. ABD'nin ardından incelenen örnekler ise, Brezilya ve Hindistan'daki iki Avrupa-dışı örnektir. Berezin öncelikle, faşizmin tarihsel bir olgu olduğunu; popülizmin ise analitik bir kategori olduğunu ifade eder. Bu iki olgu, farklı tarihsel konjonktürlerde ortaya çıkar (Berezin, 2019: 12).

Faşist liderler, güçlü örgütler tarafından desteklenirken; sağ popülistlerin arkasında bir örgütün varlığından söz edilememektedir; sağ popülistlerin örgütleri genellikle seçim odaklıdır. Traverso'ya göre, Avrupa ve Amerika'daki diğer muadillerine göre çok daha

radikal olan Bolsonaro'nun seçilmesi, bu tartışmaya yeni bir soluk getirebilir; yeni bir kriz, demokratik çizgileri aşmayan bu profilleri değiştirebilir (Traverso, 2019).

Mann'a göre popülizm, faşizme içkindir; faşizm "güçlü bir aşağıdan yukarıya itkili, popülist ve radikal hareketti" (2015: 86). Mann'a göre, faşistler, "devletçiliğin daha ziyade laçka ve paramiliter biçimlerinin içerdiği elitizm, hiyerarşi, yoldaşlık, popülizm ve şiddete adanmışlardı" (2015, 29). Mann, faşizmin, popülizm üzerinden geliştiğini ifade eder; sağ popülist partiler milliyetçi gelenektendir ve etnik temizliğe destek verirler. Mann (2015), sağ popülizme örnek olarak, 2000 yılında yüzde 30 ay alan Büyük Romanya Partisi'ni göstermektedir.

Sağ popülistler *post-truth* yöntemleri kullanırlar; dolayısıyla onlar, propagandalarını yaparken, doğru ya da yanlış olduklarına dikkat etmezler. Passmore, kavramlar arasında bir ayırım yapmanın gereğini, "Bu tür ayrımlar akademik gibi görünebilir ancak faşist olmayan aşırı sağcı hareketle toplumsal ve siyasi sistem üzerinden faşist gruplarla aynı etkiye sahip olmadığından önemlidir" şeklinde belirtmektedir (2014: 39). Faşizm, karşıt olduğu özelliklerden hareketlerle tanımlanır; erkeklığe ve erillığe verdikleri önem de sağ popülizmle ortaktır; faşizm bir temsil krizi sonucunda ortaya çıkar ve halkın iradesinin yozlaşmış elitler tarafından sömürüldüğünü iddia eder. Faşistler ve sağ popülistler, düşmanlarına atfettikleri komploculukta da ortaklaşırlar. Ona göre, popülizmin, klasik faşizmin doğduğu şartlardan farklı şartlarda ortaya çıkması, onun faşizmden ayrı olduğunun kanıtı değildir. Aksine faşizm, II. Dünya Savaşı'nda yenildikten sonra, ırkçı ve popülist partilere dönüşmüştür. Passmore için faşizm ve sağ popülizmdeki asıl ayırım noktası, "sağdaki kriz kadar, soldaki krizden de beslenmeleri"dir (2014: 141).

Faşizm, büyük sermaye ile yakın temas halindedir; ancak faşizmi doğrudan büyük sermaye tarafından yaratılan bir olgu olarak görmek yanlış ve eksiklidir (Poulantzas, 2016: 118); (sağ) popülizm de büyük sermaye ile yakın temas içindedir, bu anlamda orta sınıf-üst sınıflar ittifakı şeklinde yorumlanabilir. Fakat bu noktada dikkatlerden kaçırılmaması gereken, sağ popülistlerin arkasındaki kitlesel destektir. Faşizm, sol ve sosyalist güçlerin yenilgisiyle birlikte yükselişe geçer; sağ popülistler de genelde sol popülistlerin gerilediği ülkelerde ortaya çıkar. Faşistler kendilerini bürokrasiye karşı bir anti-parti olarak sunmaktadır; sağ popülistlerle bu noktada ortaklaşırlar. Faşistler, programdan ziyade icraate önem vermektedir (Poulantzas, 2016: 210); sağ popülistler için de aynısı geçerlidir.

Sağ popülist hareketlenmelerin 2008 krizi sonrasında artışa geçmesi; tıpkı faşizmin ekonomik, siyasal, toplumsal krizler sonucu iktidara gelişi gibidir. 2008 krizi, Büyük Depresyon sonrasındaki tarihteki en büyük krizdir; militarist ve kültürel projeleri faşizmle denk düşmektedir (Robinson, 2019: 169). Fakat neofaşizm paramiliter örgütler yaratmaya kurulurken; neopopülistler parlamentoya odaklıdır (Savage, 2019: 2).

Faşizm, “biz ve onlar” arasında bir ayrım yaratırken etnik ve dilsel kökenden faydalanır (Hobsbawm, 2017: 215); sağ popülizm bunu yaparken kültürel değerlerden etkilenir. Faşizm ve sağ popülizm, homojen bir toplum isteğinde ve çoğulculuk karşıtlığında uzlaşır (Caramani ve Manucci, 2019: 10).

Faşizm ve sağ popülizm, halk adına konuşma iddiasında ortaklaşır. Sağ popülistler, faşistler gibi liberalizm karşıtıdır; fakat demokrasiye bakış konusunda ayrılırlar: sağ popülistler demokrasiye sadıktır. Sheri Berman’a göre, sağ popülizm demokrasi krizinin bir belirtisi durumundadır; faşizm ise bu krizin sonucudur. Berman’a göre, demokrasi için asıl tehdit popülist aktörler değil, onları ortaya çıkaran sonuçlardır (2016: 44).

Sağ popülizm halk ve elitler arasında bir yarılma yaratırken, faşizm kendi elitlerini yaratır. Faşizm ve sağ popülizm arasındaki en önemli fark, faşizmin totaliter yönlerinin popülizmde görülmemesidir. Liberalizme, göçe, çokkültürlülüğe; milliyetçilik, otoriterlik, ırkçılık ve sistem karşıtlığında birleşmektedirler (Copsey, 2018: 16).

Sonuç

Literatürdeki faşizm ve sağ popülizm arasındaki tartışmalar incelendikten sonra, faşizm/sağ popülizm tanımlamaları, örnekleri ve özellikleri üzerinden bir karşılaştırma yapılacaktır. Literatürdeki tartışmalar incelendiğinde görülmüştür ki, sağ popülizm çoğunluk tarafından bir siyasi yöntem/strateji olarak görülmekten ziyade, bir siyasi ideoloji formunda anlaşılmaktadır. Sağ popülizmin bir ideoloji olduğu önkabulüne itirazdan hareketle bir karşılaştırma yöntemi izlenmesi gerektiği ortadadır. Öncelikle sağ popülizm üzerine yapılan literatür taraması, daha sonra da faşizm üzerine yapılan literatür taramasını özetleyecek, daha sonra bu karşılaştırmaya özgün bir katkı verilmeye çalışılacaktır.

Sağ popülist strateji, halkı 3 kampa böler. Elitlere karşı halkın sözcülüğüne girişen sağ popülistler, ek olarak göçmenler, yabancılar gibi “diğerleri” kategorisi kurgular. Sağ popülistler negatif bir dil kullanırlar. Lider ve takipçileri arasında, fetişleşmeye varan bir ilişki vardır. Sağ popülizmde inanç, şefe olan inançla orantılıdır. Maskülenlik ve erillik, sağ popülizmin öne çıkardığı değerlerdir. 2008 krizinin ardından ortaya çıkan ekonomik durumdaki siyasal ve ideolojik boşlukları doldurma iddiasıyla ortaya çıkar.

Sağ popülist strateji geleneksel siyasi partilerin emek-sermaye çelişkisi sonucu ortaya çıkan toplumsal hareketleri içermemesi ve krizin yarattığı gelecek kaygıları sonucunda kurulu düzen kurumları ve geleneksel partilere duyulan öfke sonucu güç kazanırlar. Siyasi boşluğun ortaya çıkmasındaki en önemli sebep de güçlü sol öznelerin yokluğudur. Alarm ve kriz duygularından beslenirler. İç düşman ve dış tehdit, propagandalarındaki en önemli iki unsurdur; bu süreçte, komplo teorilerini kullanırlar. Neoliberal ajandalara sahiptirler ve neoliberalizmin, yürütmenin güçlendirilmesi talebiyle örtüşürler. Kültür, uygarlık, göç, din ve ırksal temaları kullanırlar.

Sağ popülist strateji çokkültürlülüğe karşıdır. Ulusal kimliği koruma iddiası taşır. Siyasetin kendisine pejoratif bir anlam atfederler. Demokrasiye karşı değillerdir; ancak

bürokratik aşamaların işleri yavaşlattığını düşünürler. Kurulu düzene karşıtlıkları bundan ibarettir; mevcut siyasi öznelerin yozlaşmışlığını öne çıkarırlar. Kendilerini *outsider* olarak sunarlar, geleneksel siyasi öznelere ait değillerdir ve dolayısıyla bu yozlaşmanın dışında olduğu vurgusunu yaparlar. Halkın sözcüsü oldukları iddiasıyla, doğrudan demokrasi kurumlarının arttırılmasını talep ederler.

Ailenin olumlanması, geleneksel değerlerin, anneliğin yüceltilmesi, kürtaj karşıtlığı sağ popülist stratejinin muhafazakâr programlarının en önemli özneleridir. Mevcut sorunların çözümü için radikallikten ziyade mevcut durumun devamını sağlayacak önlemler alırlar. Kültürel söylemlerinin nedeni küreselleşme sonucunda ortaya çıkan konjonktürdür; kültürel şovenizm ve çoğunlukçu öfke, üstüne bindikleri dip dalgasıdır. Milliyetçilerdir; otoriterleşme eğilimleri taşırlar. Halka dair homojen bir vizyonları vardır. Entelektüel karşıtlar ve şiddet kullanımları semboliktir. Ülkeyi yeniden güçlü ve büyük yapma söylemiyle hareket ederler. Genellikle ülkedeki tüm sorunları tek bir sorunun altına toplarlar. Yoksulların ucuz kredilere ulaşımını sağlarlar; böylece popüler desteği perçimlerler. Sıradan insan ve onlardan biri olma algısı yaratırlar. Yerlidirler ve klientalist aklar örgütlerler. Sağ popülist stratejiyi kullanan siyasiler *post-truth* yöntemleri kullanırlar. Nostaljik geçmişe dönme arzusu taşırlar; idealize edilmiş mazi önemlidir. Bir ideolojiden ziyade, siyasi bir üsluptur. En önemli örnekleri, Donald Trump, Rodrigo Duterte, Boris Johnson, Marine Le Pen, Victor Orban'dır.

Faşizm, mitik geçmişe özlem duyan, anti modern bir ideolojidir. Modern toplumlarda görülmeyen tarzda kesinlikte bir iktidar yaratır ve uygularlar. Üstün ırk ideolojileri vardır, anti Marksist, anti liberal, anti materyalistlerdir. Şiddet kullanımını yaygındır. Paramiliter güçleri vardır ve örgütlenmeleri askeridir. Militarizme öykünürler; totaliterlik amacı taşırlar. Aşırı milliyetçilerdir. İçeride temizlik, dışarıda yayılmacılık amacı güderler. Kapitalizm ve sosyalizmden ayrı bir üçüncü yol önerileri vardır. Ekonomik, toplumsal, siyasal krizler sonucunda ortaya çıkar ve güçlenirler.

Faşizmler orta sınıfa dayanırlar; aşkınlık idealleri vardır. Yeni bir medeniyet ütopyaları vardır. Anti-semitist olan faşistler, terörü siyasi bir araç olarak kullanır. Selamlaşma, büyük mitingler gibi siyasi ritüelleri vardır. Sivil topluma sirayet ederler; demokrasiyi yıkma amacı taşırlar ve hareketi öne çıkarırlar, programları yoktur. Orta sınıfa dayanırlar ancak tüm sınıflardan destek alırlar. Geleneksel siyasetlerin dışından gelirler. Karizmatik liderleri vardır, entelektüel karşıtıdır. Anti-pozitivistlerdir, muhafazakâr bir toplum amacı taşırlar. Erillik önemli değerlerdendir, irade kültü öne çıkar. Propaganda ve savaş ideolojilerinin ayrılmaz parçasıdır. İki dünya savaşı arasındaki örnekleri Naziler, İtalyan Faşistleri, Macaristan'da Szalasy, Romanya'da Codrenau, Belçika'da Degrelle, Norveç'te Quisling, Britanya'da Mosley ve Brezilya'da Entegralistlerdir. Savaş sonrası dönemde hayatta kalmak için yöntemlerini değiştirmişlerdir; yalnız kurt örgütlenmesine dönmüşler; soykırım inkârcılığına soyunmuşlardır. Savaş arası dönemden farklı olarak enternasyoneller yaratmışlar, alt kültürün bir parçası olmuşlardır. İlk neofaşist örnekler ise İtalya'daki MSI, Almanya'daki SRP-DRP, Brezilya'daki Neoentegralistlerdir.

Görüldüğü üzere sağ popülizmin özellikleri, farklı ideolojilerin özelliklerinden etkilenmiştir. Kafa karışıklığına yol açan durum esasen budur: Faşizmin özellikleri ile sağ popülizmin özelliklerinin kesişmesidir. (Neo)Faşizm ve (sağ) Popülizm farkları incelendiğinde en önemli farklılaşmanın, ilkinin bir ideoloji, ikincisinin bir strateji olması olmasında yattığı görülecektir. Cavazza (2012), “Faşizm popülist miydi?” sorusuna olumlu yanıt verir: Ona göre Mussolini’nin iletişim yöntemleri birçok popülist noktayı içermektedir (Diehl ve Cavazza, 2012: 209). Hatırlanacağı üzere, Griffin’in faşizm tanımında da popülizmle ilişkisi vurgulanmaktaydı:

“Faşizm, ultra milliyetçiliğin palingenetik mitik geçmişe özlem duyan siyasi bir ideoloji türüdür” (Griffin, 2018: 53).

Son yıllardaki kavram karmaşası, yalnızca faşizm ve sağ popülizm kavramı açısından değil; sağ sektörün birçok farklı ideolojisi için de yaşanmaktadır. Faşistler ve sağ popülistlerin homojen toplum, tarihi değerleri güncelle harmanlamaları ve mesiyani lider anlayışı gibi birçok noktada ortaklaşmaları bu karmaşayı arttıran bir faktör. Görüldüğü üzere, faşizm ve popülizm arasında ayırım yapanlar, bu ayırım noktalarını farklı şekillerde ele alıyor. Bu noktada, ek olarak neofaşizm ve diğer sağ sektörlerin ayrışmasındaki 3 önemli özelliği hatırlamakta fayda vardır: Yeni insan, içeride temizlik-dışarıda yayılmacılık ilkesi ve palingenetik yeniden doğuşçuluk. Bu dört özellik, faşizmi diğer sağ siyasi ideolojilerden ayırt etmektedir; bunun yanında son yıllardaki kafa karışıklığını gidermede de bu 3 temel özellik esas alınacaktır. Sağ popülist yöntemin neden faşizmle karıştırılmaması gerektiği tartışılırken, bu 4 temel özelliği kullanacağım. Sağ popülist yöntem, neofaşistler tarafından da kullanılabilir.

Sağ popülizm ve faşizm ele alınırken, İkinci Dünya Savaşı sonrası sağ faşist hareketlerin bütününe faşist olarak niteleyen Ortodoks Marksist yaklaşımdan görece uzaklaşmıştır. Bunun yanı sıra, modern popülizmi faşizmin bir devamcısı olarak gören akımdan da uzak kalmıştır (bkz.: Finchelstein, 2019). Fakat bu iki görüngü ele alınırken, liberal yaklaşımdaki gibi bir faşizm tehlikesi görmezden gelinmeyecektir. Sağ popülizm ve faşizm arasındaki farklılıklar incelenirken, tarihsel şartlar, siyasi sistemlerle ilişki ve ideolojik referanslar dikkate alınmalıdır.

Popülist stratejinin toplumsal sınıflardaki hedefi orta sınıflardır. Bu orta sınıflar, genellikle ekonomik anlamda varlıklarını kaybeder haldedir. Popülistler, statü endişesine kapılan orta sınıflara oynar. Orta sınıfa dayansalar da, tüm sınıflardan destek alırlar. Sağ popülistler, ekonomik anlamda kaybeden orta sınıflar ve alt sınıfları yanına çekerler. Alt sınıfların yerinde sayması sonucunda da alt sınıflardan sağ popülistlere oy akışı gerçekleşir (Taguieff, 1995).

Faşizm orta sınıfa dayanmaktadır. Klasik faşizmin dinamiğini savaştan dönen asker oluşturuyor. Bu dinamiğin devlet karşısında ortak talepleri vardır. Bunun yanı sıra, duygu ve hatıra birliği de vardır. Faşizmde orta-sınıflar, hızlanan kapitalist modernleşme süreçleriyle toplumsal statülerini yitirmeye başlamıştır. İşçi sınıfından da destek alan

faşizm, büyük sermaye ile ittifak halindedir. Faşizmdeki orta sınıf karakterinin hakikatle bağlantısı zayıftır, fantastiğe eğilimlidir. Tutarsızlığa eğilimlidir. Neofaşizmin tabanı orta sınıf genç erkeklerdir. Neofaşistler, gelişmiş kapitalist ülkelerde beyaz işçi sınıfı içerisinde; az gelişmiş ülkelerde ise şehirli orta sınıftan destek bulur. Orta sınıflar, güvencesizleşmeye ve sosyoekonomik istikrarsızlığa tepki duymaktadır (Cinemre, 2017: 28). Neofaşistler, büyük sermaye ile ittifak kurmaya çalışmaktadır ancak siyasi anlamda etkili bir güç olmadıkları için büyük sermaye uzak durmaktadır.

Sonuç olarak giriş bölümünde ortaya konulan hipotezler hatırlanıldığında, çalışmada sağ popülizmin bir siyaset yapma tarzı; faşizmin ise bir ideoloji olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla faşizm ile sağ popülizm birbirleri yerine ikame edilmemesi gereken kavramlardır. Son dönemde yükselişe geçen sağ hareketler ise ideolojik anlamda faşist olarak tanımlanmaktan uzaktır.

Kaynakça

- Albayrak, Ö. (2018). *Neoliberalizm ve popülizm*. "Popülizm," Yeni E, 22. Sayı, Ağustos, EOS İletişim: İstanbul.
- Ateş, K. (2018). Popülizmin eleştirisinin eleştirisine giriş: Halkı savunmak gerekir. "*Popülizm*", *Birikim Dergisi*, 353. Sayı, Eylül 2018, İletişim: İstanbul.
- Belge, M. (2018). "*Siz isterseniz...*" *Popülizm Üzerine Yazılar*, İletişim: İstanbul.
- Berezin, M. (2019). Fascism and populism: Are they useful categories for comparative sociological analysis?. *Annual review of sociology*, 45, 345-361.
- Berman, S. (2016). Populism is not Fascism: But it could be a harbinger. *Foreign Aff.*, 95, 39.
- Brubaker, R. (2017). Why populism?. *Theory and Society*, 46(5), 357-385.
- Bull, A. C. (2012). Neo-fascism. *The Oxford Handbook of Fascism*. Oxford University Press.
- Caramani, D., ve Manucci, L. (2019). National past and populism: the re-elaboration of fascism and its impact on right-wing populism in Western Europe. *West European Politics*, 42(6), 1159-1187.
- Cinemre, C. (2017). *Faşizm, Devlet ve Sınıflar*. Belge Yayınları: İstanbul.
- Copsey, N. (2013). 'Fascism... but with an open mind.' Reflections on the Contemporary Far Right in (Western) Europe. *First Lecture on Fascism—Amsterdam—25 April 2013*. *Fascism*, 2(1), 1-17.
- Diehl, P., & Cavazza, S. (2012). Populism and Fascism. *Totalitarismus und Demokratie*, 9(2), 207-210.
- Doğan, F. (2019). *Sağ popülizm fenomeni: Avusturya-FPÖ örneği*. Doktora tezi.
- Düğencioğlu, B. İ. (2019). *Radical Right-Wing Populism And Climate Action In Europe: The Case Of The Alternative For Germany (Afd)* (Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi).
- Eatwell, R. (2011). *Fascism: A history*. Random House.
- Finchelstein, F. (2019). *Faşizmden Popülizme*. A. Karatay, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Gökalp, B. (2019). Otoriterizmin Yüzleri: Popülizm ve Faşizm. *Moment Dergi*, 6(1), 260-266.
- Griffin, R. (2014). *Faşizmin Doğası*, çev: Ali Selman. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2018). *Fascism: An Introduction to Comparative Fascist Studies*. Cambridge, Polity.

- (2008). *A fascist century: Essays by Roger Griffin*. Springer.
- Hawkins, K. A., Read, M., Pauwels, T. (2017). Populism and its causes. *The Oxford handbook of populism*. Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., & Ostiguy, P. (Eds.). Oxford University Press.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *Milletler ve milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Judis, J. B. (2016). *The populist explosion: How the great recession transformed American and European politics* (s. 16). New York: Columbia Global Reports.
- Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., & Ostiguy, P. (Eds.). (2017). *The Oxford handbook of populism*. Oxford University Press.
- Laclau, E. (2015). *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika*. (Çev. Faruk Gültekin). Doruk Yayınları: İstanbul.
- Mann, M. (2015). *Faşistler* (çev. Ulaş Bayraktar). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Michel, H. (2017). *Faşizmler* (Çev. Füsun Üstel) . İletişim Yayınları: İstanbul.
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.
- Mudde, C. (Ed.). (2016). *The populist radical right: A reader*. Taylor & Francis.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınları, Ankara.
- Neocleous, M. (2014). *Faşizm* (çev. Doğan Barış Kılınç). Notabene Yayınları: İstanbul.
- Ostiguy, P. (2017). A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism*, 99-128. Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., & Ostiguy, P. (Eds.). Oxford University Press.
- Passmore, K. (2014). *Faşizm*, çev: Sinem Gül. İstanbul: Dost Yayınları.
- Paxton, R. O. (2007). *The anatomy of fascism*. Vintage.
- Payne, S. (1983). *Fascism: Comparison and definition*. University of Wisconsin Press.
- Poulantzas, N. (2016). *Faşizm ve Diktatörlük* (çev. Ahmet İnsel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Robinson, W. I. (2019). Global capitalist crisis and twenty-first century fascism: Beyond the Trump hype. *Science & Society*, 83(2), 155-183.
- Saraçoğlu, C. (2017). Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak. *Praksis 44-45* | Sayfa: 1081-1104.
- (2016). *Faşizmin ham gerçekleri, ideoloji ve sol*, <https://www.birgun.net/haber/fasizmin-ham-gercekleri-ideoloji-ve-sol-132542>, (Erişim Tarihi: 23.03.2020).
- Sarıca, M. ve Aybay, R. (1962). *Faşizm*. İzlem Yayınları: İstanbul.
- Savage, R. (2019). *Is it fascism or populism today?*, https://www.academia.edu/5889644/Is_It_Fascism_or_Populism_Today, (Erişim Tarihi: 23.03.2020).
- Sternhell, Z. (2012). *Faşist ideolojinin doğuşu*. Ayrıntı Yayınları.
- Şencan, M. (2019). *Populism, failures, and a sense of crisis* (Doktora tezi).
- Taggart, P. (2004). *Popülizm* (Çev. B. Yıldırım), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Taguieff, P. A. (1995). Political science confronts populism: from a conceptual mirage to a real problem. *Telos*, 1995(103), 9-43.

Traverso, E. (2019). *Fascisms Old and New*. AN INTERVIEW WITH ENZO TRAVERSO INTERVIEW BY Nicolas Allen Martín Cortés. <https://jacobinmag.com/2019/02/enzo-traverso-post-fascism-ideology-conservatism>. (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

Yüksel, E. (2019). *Avrupa'da Yükselen Sağ Popülizm: Almanya, Avusturya ve Hollanda Örnekleri Üzerinden Sağ Popülist Liderlerin Yeni Medyayı Kullanma Pratikleri*. Yüksek lisans tezi.

Žižek, S. (2017), "Popülist Cazibe", *Büyük Gerileme* içinde, Yay. Haz. Heinrich Geiselberger, Çev. Merisa Şahin, Aslı Biçen, Ahmet Nüvil Bingöl, Orhan Kılıç, İstanbul, Metis Yayıncılık.